

[Από το βιβλίο του Peter Jarvis (επιμ.) «Οι θεμελιωτές της εκπαίδευσης ενηλίκων», προς έκδοση από το Μεταίχμιο]

ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ

Η Jane Thompson είναι σημαντική φεμινίστρια θεωρητικός στην εκπαίδευση ενηλίκων από τη δεκαετία κιάλας του 1980 μέχρι τη νέα χλιετία. Θα ασχοληθώ κατά κύριο λόγο με τις ιδέες της Thompson –λόγω της σπουδαιότητάς της, της επίδρασης και της αμφισβήτησης που εμπεριέχουν οι ιδέες αυτές – αναγνωρίζοντας ταυτόχρονα ότι υπάρχουν πολλές άλλες σπουδαίες ερευνήτριες. Κατά κάποιον τρόπο, τη θεωρώ εκπρόσωπο όλων των άλλων (ενδεικτικά, Acker 1994· Westwood 1980· Mayo και Thompson 1995).

Πάντα θαύμαζα τη στενή σύνδεση θεωρίας και πράξης στο έργο της Thompson. Το θεωρητικό συγγραφικό έργο της στηρίζεται στην πρακτική με την οποία ασχολήθηκε ταυτόχρονα. Έτσι, κατά τη δεκαετία του 1980 το πρωτοπόρο έργο της για την εκπαίδευση δεύτερης ευκαιρίας για γυναίκες αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για την πρακτική άλλων. Η προβληματική της εξακολουθεί σήμερα να είναι η ίδια, όπως τεκμηριώνεται από τη συμβολή της σε μια συλλογή για τη διά βίου μάθηση (Field και Leicester 2000). Στο κείμενο αυτό η Thompson εκφράζει την ανησυχία της για το γεγονός ότι η διά βίου μάθηση συχνά παραλείπει να αναφερθεί στη συλλογική μάθηση, καταθέτοντας ως παράδειγμα μάθησης μέσω της συλλογικής δράσης το Κοινοτικό Εκπαιδευτικό Κέντρο Rosemount στο Derry.

Η συλλογή της του 1980 *Adult Education for a Change* [Εκπαίδευση ενηλίκων για μια αλλαγή] άσκησε και εξακολουθεί να ασκεί μεγάλη επίδραση. (Παρεμπιπτόντως, ήταν αυτή η επίδραση που με οδήγησε να δώσω στο δικό μου βιβλίο για την αντιρατσιστική συνεχιζόμενη και ανώτατη εκπαίδευση τον τίτλο *Race for a Change*.) Το βιβλίο αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της συνήθειας της Thompson να συνδυάζει τη θεωρία με την πρακτική. Το πρώτο μέρος («Προοπτικές») στηρίζεται στη θεωρία και το δεύτερο («Επιλεγμένες Μελέτες») παρουσιάζει διεξοδικά μια σειρά πρακτικών πρωτοβουλιών. Ο σκοπός της συλλογής ήταν να προσφέρει μια σκοπιά πέραν της αποδεκτής ορθοδοξίας και να δώσει έναυσμα για έναν σοβαρό διάλογο. Το πρώτο κεφάλαιο, της Sally Westwood, εισάγει στο πνεύμα του τόμου. Αναφέρεται στη μεσοαστική κλίση της εκπαίδευσης ενηλίκων και στην ανάγκη κατανόησης της τάσης αυτής προκειμένου να ανασυγκροτηθεί και να ριζοσπαστικοποιηθεί.

Η Nell Keddie, άλλη μια σημαντική διανοήτρια της εκπαίδευσης ενηλίκων, επίσης συμμετέχει στη συλλογή. Αμφισβητεί την ιδιαιτερότητα της εκπαίδευσης ενηλίκων – όπως η βασική εκπαίδευση, η εκπαίδευση ενηλίκων δίνει έμφαση στη σπουδαιότητα των ατόμων, εμφορούμενη από ένα μαθητοκεντρικό ενδιαφέρον για τις ατομικές ανάγκες. Η Keddie επισημαίνει ότι αυτός ο «ατομισμός» στην πραγματικότητα παράγει την ομοιομορφία και ενθαρρύνει την ανταγωνιστικότητα. Η ριζοσπαστικοποίηση της εκπαίδευσης ενηλίκων δεν είναι εφικτή αν «η ικανοποίηση των ατομικών αναγκών» κατανοείται με όρους ατομικών επιτευγμάτων και μεσοαστικών τρόπων ζωής. Θυμίζοντας τον πρώιμο κοινοτισμό, η Keddie καταλήγει με το επιχείρημα ότι:

Η εκπαίδευση ενηλίκων ανταποκρίνεται στη συλλογική φωνή του ατομισμού, αλλά έχει αποτύχει σε μεγάλη έκταση να εντοπίσει και να ικανοποιήσει τις ανάγκες όσων απορρίπτουν τις αρχές στις οποίες ο ατομισμός στηρίζεται.

(Keddie 1980: 64)

Στο άρθρο της Thompson σε αυτό το μέρος του βιβλίου, σχετικά με τους μη-προνομιούχους, εκδηλώνεται η ανησυχία για την απαξίωση και την περιθωριοποίηση της εργατικής τάξης και, ακριβώς όπως αργότερα θα μιλήσει για τη γυναικεία εκπαίδευση και το γυναικείο κίνημα, υποστηρίζει ότι η ταξική συνείδηση της εργατικής τάξης πρέπει να καλλιεργηθεί μέσω μιας εκπαίδευσης ενηλίκων συνδεδεμένης με την κοινωνική αλλαγή. Στο τελευταίο κείμενο της συλλογής ισχυροποιεί το μήνυμα αυτό. Μας θυμίζει το δεσμό μεταξύ γνώσης και κοινωνικού ελέγχου, υποστηρίζοντας ότι η εκπαίδευση πρέπει να παρέχει στους εργαζόμενους ένα πολιτιστικό και πολιτικό εργαλείο. Η εκπαίδευση ενηλίκων θα έπρεπε να αποτελεί μια ριζοσπαστική δύναμη, μέρος του αγώνα για το σοσιαλισμό «να παρασχεθεί εκπαίδευση ενηλίκων για την αλλαγή σε όλους όσους τη στερήθηκαν στο παρελθόν» (Thompson 1980). Το 1981 η Thompson ίδρυσε το πρώτο στο είδος του Γυναικείο Εκπαιδευτικό Κέντρο. Χρηματοδοτήθηκε από το Πανεπιστήμιο του Southampton, την Εκπαιδευτική Ένωση Εργαζομένων και την Τοπική Εκπαιδευτική Αρχή του Hampshire, αλλά τα δέκα χρόνια της ύπαρξής του διοικήθηκε από τις γυναίκες που ήταν μέλη του. Το 1983 η Thompson έγραψε ρητά για τις γυναίκες και την εκπαίδευση ενηλίκων [*Women and Adult Education*] (Tight 1983), υποστηρίζοντας ότι ο σεξισμός διέπει την οργάνωση και την πολιτική της

εκπαίδευσης ενηλίκων. Η τοπική αρχή και το πανεπιστήμιο «εκτός των τειχών» κυριαρχούνταν από ανδρικές ιδέες σχετικά με το τι ήταν κατάλληλο για τις γυναίκες: όχι «πραγματικά χρήσιμη γνώση» αλλά δραστηριότητες για τον ελεύθερο χρόνο και οικιακές δεξιότητες.

Αυτή η κριτική αφορούσε έναν τομέα του οποίου η αυτοεικόνα ήταν εκείνη της μαθητοκεντρικής, δημοκρατικής λειτουργίας σε αντίθεση με το «παραδοσιακό» εκπαιδευτικό σύστημα. Ήταν εύκολο για τους εκπαιδευτές του ανδρικού φύλου να είναι συγκαταβατικοί σχετικά με ανάγκες που αναδύονταν από το κίνημα της εργατικής τάξης ενώ ταυτόχρονα παρέβλεπαν τη θέση των γυναικών. Παρότι η εκπαίδευση ενηλίκων συνιστούσε τον μοναδικό τομέα της εκπαίδευσης ενηλίκων στον οποίο οι γυναίκες αποτελούσαν σημαντική πλειοψηφία, «μια κατ' ουσίαν γυναικεία δραστηριότητα διοικείται και οργανώνεται από άντρες με ένα σύστημα γυναικείας υποταγής. Αυτές οι παραδοχές και οι εμπειρίες κατασκευάζονται σε ένα περιβάλλον ανδρικών αξιών, ανδρικών ορισμών και ανδρικής εξουσίας και στη συνέχεια γενικεύονται ως αντιπροσωπευτικές των ανθρώπινων παραδοχών και εμπειριών, αποκτώντας το κύρος της καθολικής ισχύος και της αντικειμενικής αλήθειας!» (Thompson 1983: 45).

Αυτό το σύστημα έχει σε μεγάλο βαθμό εγκαταλείψει το ενδιαφέρον για την κοινωνική αλλαγή, με την εξαίρεση των γυναικείων σπουδών, οι οποίες συνέβαλαν στο να «γενικευτεί η κλιμακούμενη απόρριψη της πατριαρχικής εξουσίας από ολοένα μεγαλύτερους αριθμούς γυναικών» (Thompson 1983). Η Thompson καταθέτει ως χαρακτηριστικό παράδειγμα της τάσης αυτής την ίδρυση και το έργο του Γυναικείου Εκπαιδευτικού Κέντρου. Εκεί οι γυναίκες όριζαν τα ενδιαφέροντά τους (φροντίδα των παιδιών, ανδρική βία, ίσες ευκαιρίες στην εργασία, ζητήματα υγείας, γυναικείο ειρηνευτικό κίνημα) και έπαιρναν συλλογικές αποφάσεις για τις πολιτικές και τις δραστηριότητες του Κέντρου. Ο γυναικείος έλεγχος, υποστήριξε η Thompson, έχει έναν κρίσιμο ρόλο.

Στο εκπαιδευτικό σύστημα εν γένει οι άνδρες ελέγχουν το 97% της διοίκησης. Ο καταμερισμός στην εκπαίδευση ενηλίκων δεν είναι ριζικά διαφορετικός. Θα αρχίσουμε να διανοούμαστε ένα εκπαιδευτικό σύστημα το οποίο υπηρετεί με ίσο τρόπο τα δύο φύλα μόνο όταν η βάση του καταμερισμού θα είναι πενήντα-πενήντα και όταν η πολιτιστική κληρονομιά και η ισχύς της γυναικείας εμπειρίας θα εκφραστεί στο πρόγραμμα σπουδών.

(Thompson 1983: 51)

Την ίδια χρονιά η Thompson εξέδωσε το *Learning Liberation: Women's Response to Men's Education* [*Η απελευθέρωση της μάθησης: Η γυναικεία απάντηση στην ανδρική εκπαίδευση*]. Ήταν μια από τις πρώτες δημοσιεύσεις στην εκπαίδευση ενηλίκων για τον εντοπισμό της ανδρικής κυριαρχίας στη γυναικεία εκπαίδευση. Μπορεί επομένως να θεωρηθεί ως μία από τις πρώτες συμβολές που ενθάρρυναν σε διάφορες χώρες το φεμινιστικό ρεύμα στη θεωρία και την πρακτική της εκπαίδευσης ενηλίκων.

Ένα από τα βασικά επιχειρήματα της Thompson ήταν ότι η γυναικεία εκπαίδευση θα έπρεπε να αποτελέσει μέρος του αγώνα για τη γυναικεία απελευθέρωση. Η ριζοσπαστική μάθηση μπορεί να ενισχύσει τη διαμόρφωση της συνείδησης που είναι απαραίτητη για την κοινωνική αλλαγή. Στην ανάπτυξη τέτοιων επιχειρημάτων η Thompson συχνά αντλεί ιδέες από μια πιο γενική φεμινιστική βιβλιογραφία για να καταδείξει το σεξισμό στην εκπαίδευση ενηλίκων, ιδέες όπως η έμφυλη φύση της αγγλικής γλώσσας και η περιθωριοποίηση των γυναικών. Καταθέτει μάλιστα τα λόγια συγκεκριμένων γυναικών τα οποία εμπεριέχουν τη συλλογική σοφία αμέτρητων γυναικών που βίωσαν μια ανάλογη εμπειρία.

Ζώντας σε ένα λαϊκό συγκρότημα διαμερισμάτων βίωσα το αίσθημα της απόγνωσης που τόσες γυναίκες της εργατικής τάξης βιώνουν. Παγιδευμένες στην κακή εκπαίδευση, τον πρόωρο γάμο και τα παιδιά.

Το είδος της απελευθέρωσης που μας προτεινόταν ήταν η σεξουαλική απελευθέρωση. Η σεξουαλική απελευθέρωση συνίστατο μόνο στην απαλλαγή από ακόμα περισσότερα κωλύματα τα οποία μας εμπόδιζαν να είμαστε άμεσα διαθέσιμες για τους άνδρες.

Αισθανόμουν πως κάτι δεν πήγαινε καλά στο γεγονός ότι ο «κουβαλιητής» ήταν σχεδόν εξορισμού και εκείνος που βασικά έπαιρνε τις αποφάσεις· ότι ο χρόνος του κουβαλιητή ήταν πιο πολύτιμος και η άποψή του πιο συγκροτημένη και βαθυστόχαστη από της νοικοκυράς· ότι οι εξωτερικές υποχρεώσεις του, όσες ώρες και αν απαιτούσαν, αποτελούσαν σχεδόν πάντα την πρώτη προτεραιότητα.

(Thompson 1993β: 31-34)

Η Thompson επισημαίνει τη διάσταση μεταξύ της άποψης ότι οι γυναίκες θα έπρεπε να νιώθουν ολοκληρωμένες στην οικογένεια και του αισθήματος της δυσφορίας που μπερδεύει, εξοργίζει και καταθλίβει τόσες γυναίκες. Υποστηρίζει ότι οι σχέσεις μεταξύ ανδρών και γυναικών πρέπει να αλλάξουν, κάτι στο οποίο η εκπαίδευση έχει να παίξει έναν σημαντικό ρόλο – μια εκπαίδευση σχεδιασμένη από γυναίκες.

Το 1988 η Thompson συνδέει ευθέως την εκπαίδευση ενηλίκων με το γυναικείο κίνημα (Lovett 1988). Στη συνέχεια υπερασπίζεται την ανάγκη ξεχωριστής εκπαίδευσης για τις γυναίκες, υπό τη διεύθυνση και τον έλεγχο γυναικών, όχι ως μια άσκηση αυτοπεποίθησης αλλά ως μέρος της γυναικείας απελευθέρωσης.

Στη συλλογή που επιμελήθηκε με τη Mayo (Thompson και Mayo 1995) διερευνά τη συμβολή του γυναικείου κινήματος στην εκπαίδευση ενηλίκων. Υποστηρίζει ότι η συμβολή αυτή είχε σημαντικό ρόλο σε ό,τι αφορά την αναγνώριση και τη δημιουργία της «πραγματικά χρήσιμης γνώσης», όχι μόνο στο άμεσο παρελθόν, με το δεύτερο κύμα του φεμινισμού, αλλά και με τα εκπαιδευτικά προτάγματα των φεμινιστριών και των φεμινιστών, των συνεργατικών γυναικείων ενώσεων, καθώς και με τους πρώτους αγώνες για την εδραίωση των γυναικείων εργατικών σωματείων. Η γνώση που είναι «πραγματικά χρήσιμη» ενισχύει την κριτική συνείδηση και κατανόηση του τρόπου με τον οποίο δομούνται και συντηρούνται τα διάφορα είδη της καταπίεσης.

Η Thompson θεωρεί ότι η κυρίαρχη φιλελεύθερη παράδοση στην εκπαίδευση ενηλίκων δεν περιλάμβανε τις φωνές «της εργατικής τάξης, των γυναικών και των μαύρων». Θεωρεί επίσης ότι η προσωπική γνώση και η δέσμευση στη συλλογικότητα έχουν μεγαλύτερη σημασία από τις παραδοσιακές μορφές εξουσίας και σοφίας όπως εκφράζονταν, για παράδειγμα, από τις ηγετικές φυσιογνωμίες του ανδρικού φύλου όπως ο Illich και ο Freire. Η φεμινιστική γνώση κέρδισε έδαφος μέσω των ακαδημαϊκών προγραμμάτων γυναικείων σπουδών.

Σε αυτό το κείμενο η Thompson επισημαίνει επίσης τους κινδύνους που απορρέουν από τη σχετικιστική προσέγγιση του μεταμοντερνισμού, καθώς και τους κινδύνους που περιέχονται στην προσέγγισή του για την κοινωνική ανισότητα, τη συλλογική δράση και την πολιτική βούληση. Τότε η Thompson δίδασκε στο Πανεπιστήμιο Ruskin και περιγράφει την εξέλιξη των προγραμμάτων γυναικείων σπουδών εκεί, ως συνήθως συνδέοντας τη θεωρία της με τις πρακτικές εμπειρίες της στη συγκεκριμένη εποχή.